

Kristupas Radvila (1585–1640) – tapybos užsakovas

Aistė Paliušytė

*Kultūros ir meno institutas,
Tilto 4, 2001 Vilnius, Lietuva*

Straipsnyje siekiama atskleisti socialinius LDK dailės kontrolės mechanizmus, išryškinti dvaro tapybos funkcijas. Nagrinėjami Kristupo Radvilos tapybos užsakymai, įvardijami didikui kūrę tapytojai ir jų kūriniai, apibūdinamas meistrų santykis su užsakovu ir dvaro institucija. Remiamasi netyrinėtais rašytiniais Kristupo Radvilos dvaro šaltiniais: korespondencija, didiko instrukcijomis dvaro pareigūnams, kitais ūkiniais ir teisiniais dokumentais.

Raktažodžiai: dailės užsakymas, dvaro tapyba

LDK etmonas ir Vilniaus vaivada, Biržų ir Dubingių kunigaikštis Kristupas Radvila buvo vienas įtakingiausių XVII a. I pusės LDK didikų, tačiau jo, kaip dailės užsakovo, vaidmuo vis dar nėra įvertintas, jo dailės užsakymai istoriografijoje tebuvo fragmentiškai aptarti¹. Vis dar lieka neišaiškinti evangeliko reformato K. Radvilos poreikiai tapybai. Apie juos visų pirma byloja rašytiniai šaltiniai, kurių dauguma iki šiol nebuvo tyrinėti: tai didiko dvarų inventoriai, korespondencija, instrukcijos dvaro pareigūnams, kiti ūkiniai ir teisiniai dokumentai. Juose esama žinių apie didiko pažiūras į tapybą, jam dirbusius tapytojus ir jų kūrinius, meistrų santykius su užsakovu ir dvaro institucija.

Kaip evangelikas reformatas K. Radvila neaukėjo tapybos kūrinių Bažnyčiai, tačiau būdamas įtakingas LDK didikas siekė reprezentacijos. Viena XVII a. LDK diduomenės reprezentacijos formų buvo dvaro dailė, taip pat ir tapybos rinkiniai. Tapybos kūriniai puošė visas reikšmingesnes K. Radvilos rezidencijas: Vilniaus, Orlios (Palenkėje) rūmų, Biržų pilies reprezentacinės patalpos buvo dekoruotos sienų tapyba ir molbertiniais paveikslais. Įvairaus žanro kūriniai, daugiausia portretai, puošė valgomuosius, didiko ir jo šeimos narių kambarius, kitas patalpas. 1627 m. Bielicos rūmų (*dom wielki*) inventoriuje paminėti „trys dideli įrėminti“ neįvardyto žanro paveikslai². Tikėtina, jog Bielicos rūmus jau tuomet puošė portretai. Matyt, tarp jų būta ir kūrinio, kurį didikas ypač vertino. 1629 m. kovo 19 d. K. Radvila rašė

savo pareigūnui Melleriui: „siunčiu jums portretą, duokite jį kuriam nors geram tapytojui pertapyti, kad tiktai iškart gerai darbą atliktų ir kad būtent tą pertapytų, bet jokio kito, o kai bus baigtas, man abu, ir seną, ir naują, nedelsdami siųskite tiesiai į Slucką, o po to į Delatičius“³. Tapybos darbų būta didiko Alantos ir Vižuonų dvaruose⁴. 1635 m. Orlios mūrinis rūmus (*kamienica we dworze*) puošė keliasdešimt paveikslų, daugiausia portretų, 4 dideli nyderlandiški darbai, 90 mažųjų portretėlių, Biblijos siužetų darbai (žr. priedą)⁵. Gausaus rinkinio liudijimas – 1633 m. Liubčios (Naugarduko vaivadija) lobyno inventorių (žr. priedą). Tapybos kūrinių K. Radvila yra įsigijęs viešėdamas užsienyje, pvz., 1629 m. Utrechte jis pirkė Hendricko Ter Bruggheno paveikslus⁶. Paties didiko portretą yra nutapęs Michielis van Miereveldtas (1 pav.). K. Radvilos rezidencijas puošė ir vietinių tapytojų kūriniai.

Kūrinių užsakymai K. Radvilos dvare buvo siejami su svarbiais valstybės įvykiais, ir tai dar kartą paliudija jiems teiktą reprezentacinę reikšmę. 1623 m. balandžio 9 d. Salomonas Rysiškis rašė Kristupui iš Vilniaus: „Rėmai JKM paveikslams ruošiami ir jau 10 beveik pabaigti, viliuosi, kad Tribunolo pradžiai visi bus parengti, apie tai teiksiusi JKM pagal poreikį pranešti“⁷. Buvo vertinamas kūrinių informatyvumas ir jų komunikacinės funkcijos. Portretuose buvo labai svarbus pavaizduoto asmens atpažįstamumas. Toks požiūris išreikštas viename iš Biržų seniūno Jano Pėkalskio laišku K. Radvilai, rašytų Biržų

1. Jacobas Willemszas Delffas. Kristupas Radvila (1585–1640). 1639. Vario raižinys. Pagal Michielį van Miereveldą. Lietuvos dailės muziejus

pilies interjero dekoravimo metu. 1640 m. balandžio 3 d. J. Pėkalskis iš Biržų rašė: „JKM portretą atgavau iš Derpto vėliavininko, bet tapytojas pameistrys Janas, kuris metus JK M Papilyje tapė, pasakė, jog pas JK M turi būti panašesnis. JM karaliaus portretas, esantis pas JM vėliavininką, išties nepanašus, todėl jo ir neatsiunčiau...“⁸. Istoriniuose paveiksluose svarbiu laikytas suprantamas siužeto perteikimas. 1640 m. kovo 30 d. K. Radvila rašė sūnui iš Svėdąsų: „Biržų vartų patalpos abrisas pasiekė mane, bet yra toks neaiškus, kad nežinau ne tik kuriam kambariui skirtas, bet ir [pavaizduotos] istorijos iki galo negaliu suprasti, nes tapyba visiškai neaiški, o anotacijų nėra“⁹. Etmonui rūpėjo ne tik tinkamas siužeto perteikimas, bet ir tapybos grožis. Atmintinėje savo pareigūnui Poczanowskiui K. Radvila rašė apie Vilniaus rezidenciją, liepdamas kuo daugiau išdalyti priebučius, taip pat papuošti valgomąjį ir kambarą, lubas išgražinti auksuotomis rozetėmis¹⁰. Koidanovo ar koks kitas tapytojas turėjo „dailiausiai išdekoruoti ir pirties patalpos lubas, pakartojant mažų ir didelių rozečių motyvą balkiuose“¹¹. Tuo pat metu didikas nurodė, kaip puošti jo ir žmonos (2 pav.) kambarį: „Pirmiausiai mano kambaroje turi būti kuo tvarkingiausia tapyba su blizgančiomis paauksuoto-

mis ir pasidabruotomis rozetėmis; [...] mano priekinis kambarys turi būti taip pat rozetėmis ištapytas, bet pigiau [...] Žmonos kambarą ir kambarį tvarkingai ištapyti kukliomis rozetėmis...“¹². Didiko pageidavimai tapytojams buvo įvairūs ir priklausė nuo kūrinio pobūdžio. Kiekvienu konkrečiu atveju etmonas išreiškė skirtingus norus: pageidavo aiškaus siužeto, lengvai atpažįstamų motyvų, profesionalaus atlikimo ar puošnumo. Bet iš esmės visi šie K. Radvilos siekiai buvo susiję su visuotinai priimta tapybos reprezentatyvumo samprata.

Didikas kontroliavo ir patį kūrinio sumanymą: jis pateikdavo pavyzdžius ar abrisus. Pavyzdžiu galėjo tapti ir raižiniai knygose ar kt. užbaigti kūriniai. Vilniaus rezidencijos dekoravimo metu K. Radvila įsakė pareigūnui Poczanowskiui: „nišose ištapyti Lenkijos karalius. Ponas Rysiński turi knygą, kur visi nupiešti. Ten pat ir karalienės turi būti...“¹³.

Dvare buvo įsitvirtinęs tapytojo darbo kontrolės mechanizmas. Tapytojų, kaip ir kitų dailininkų ir amatininkų, darbą prižiūrėjo dvaro pareigūnai, įvairias funkcijas dvare vykdę tarnai¹⁴. Didiką apie tapytojus ir jų kūrinius informuodavo didiko tarnai filologai Salomonas Rysiński, Danielis Naborowski, Biržų seniūnas J. Pėkalskis ir kt.¹⁵ K. Radvila infor-

2. Hirszas Leybowiczius. Ona Kiškaitė Radvilienė (m. 1642). Vario raižinys. Pagal XVII a. I pusės portretą. Iš M. F. Wobe, *Icones familiae...* (1758).

macijose valdų administratoriams dažniausiai nurodinėjo, kaip tvarkyti rezidencijas, kaip organizuoti amatininkų darbą, kartu jis kartais išreikšdavo ir ypatingus savo sumanymus, kaip pagražinti statinius. Per dvaro pareigūnus siūsdavo abrisus tapytojams.

Tapytojams buvo patikimi įvairiausi darbai: jie dažydavo baldus ir kambarių sienas, kopijuodavo ir pertapydavo paveikslus, taip pat kurdavo originalias kompozicijas. Rašytiniuose šaltiniuose pažymėti keleto K. Radvilai dirbusių tapytojų vardai ir jų kūriniai.

Tapytojas **Jakubas** minimas nedatuotoje K. Radvilos atmintinėje Melleriui¹⁶. Tapytojas tikriausiai dirbo Vilniuje. Gavo nurodymą nutapyti K. Radvilos, jo žmonos ir dukros Kotrynos¹⁷ atvaizdus ir tris mažus tų pačių asmenų portretėlius ant vario.

Molcheris Funhakenas minimas 1610 m. sausio 18 d. Papilyje. Tuomet etmonas pasirašė nutarimą skirti tapytojui kasmetinę 80 auksinų algą, maitinimą jam ir mokiniui bei dalį atlygio dvaro produktais¹⁸.

Janas Moczulskis 1620 m. sausio 28 d. Vilniuje įsipareigojo K. Radvilai nutapyti dvi „istorijas“ rūmų alkieriuje pagal didiko „išrinktą ir paskirtą“ pavyzdį už 60 auksinų. Taip pat turėjo nutapyti etmono bei jo žmonos portretus (kiekvieną už 25 auksinus) ir pertapyti vienuolika, daugiausia Radvilų giminės narių, portretų (už kiekvieną mokant po 8 auksinus): pataurininkio Jonušo Radvilos, jo žmonos ir dukterų – Elzbietos Eleonoros ir Sofijos Agnės, K. Radvilos vaikų – Jonušo ir Kotrynos, LDK kanclerio Leono Sapiegos, Dorohostajskio jaunesniojo (tikriausiai Vladislavo, būsimo LDK taurininko), „velionio Trakų pono“ (Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio) ir paties etmono. J. Moczulskis buvo įpareigotas „visus šiuos darbus ir ypač istorijas [...] kuo kruopščiausiai, kuo geriausiai, kaip dera geram meistriui, nutapyti“¹⁹.

Ferdynandas 1625 m. LDK etmono Kristupo Radvilos užsakymu kūrė figūras emblemoms²⁰. Ferdynandas dvaro dokumentuose vėl minimas 1627 m. – tuomet laukė jam neišmokėtų 50 auksinų. Dirbo didiko rūmuose Vilniuje. Iki 1627 m. lapkričio 14 d. pabaigė „lentelę“ ir emblemas. 1630 m. spalio 11 d. tikriausiai tas pats tapytojas Ferdynandas dirbo K. Radvilai Liubčioje²¹.

Piekarskis 1638–1640 m. tapė LDK etmono K. Radvilos pilyje Biržuose: dekoravo reprezentacinius pilies kambarius, tapė portretus ir istorinius paveikslus pagal jam pateiktus pavyzdžius. 1638 m. taisė paveikslus, vaizdavusius pabūklus. 1640 m. kovą nutapė K. Radvilos portretą. 1640 m. balandį gavo pavyzdį paveiksliui „Karalienės JM Barbaros karūnavimas“. 1640 m. kartu su tapytoju Janu kūrė „Maskvietišką triumfą“ ir jį pabaigė iki gegužės 11 d.²²

Su Piekarskiu dirbęs ir J. Pėkalskio korespondencijoje minimas **Janas** tapė LDK etmonui K. Radvilai 1639–1640 m. Papilyje ir Biržuose²³. Daugiausia portretus. Anot J. Pėkalskio, buvo geras portretistas. Iki 1640 m. gegužės 11 d. parinko pavyzdžius portretams, o gal ir tapė portretus Piekarskio istorinei kompozicijai „Maskvietiškasis triumfas“. Nuo 1640 m. rugpjūčio 18 d. gavo pertapyti 7 paveikslus, vaizdavusius Radvilų giminės istoriją²⁴.

Išlikę šaltiniai liudija valdingą K. Radvilos asmenybę, kuri strategiškai formavo dvaro tapytojų ratą ir nuolat kontroliavo meistrų veiklą. Santykius su tapytojais didikas įteisindavo sutartimis ir nutarimais. Dažnai meistrus kvietė konkreitiems projektams, pasirašydamas trumpalaikius nutarimus ir sutartis. Kartu turėjo ir dvaro tapytojų (Molcherį Funhakeną), kuriuos išlaikė dvare ilgesnį laiką ir kuriems skyrė metinį atlyginimą. Dvaro dailininkų dirbtuvės tapdavo ir profesinio mokymo centrais. Kai kurių didikui dirbusių tapytojų santykį su dvaru ir jiems teiktos paramos pobūdį, trūkstant šaltinių, sunku apibūdinti. Jei ne pastovų kelių metų išlaikymą, tai bent pakartotinus užsakymus gaudavo Janas ir Ferdynandas. K. Radvila rezidencijoms puošti kvietė LDK meistrus. Didikui dirbo Vilniaus tapytojai²⁵, dokumentuose taip pat minimi meistrai iš Slucko, Koidanovo, tai yra iš miestų, kuriuos Kristupas valdė kaip sūnėno globėjas. Atrenkant meistrus, didiko dvare vyravo pragmatiniai kriterijai: etmonas nuolat ieškojo gerų, profesionalių meistrų, neretai kvietė tapytojus iš savo valdų, meistrai keliavo iš vienos didiko rezidencijos į kitą. Egzistavo K. Radvilos tapytojų grupė, kuri gaudavo pakartotinus užsakymus ir kuri suaktyvindavo savo veiklą didiko rezidencijų dekoravimo metu.

Norėdami įvertinti K. Radvilos, kaip tapybos užsakovo, reikšmę turėtume lyginti jį su kitais LDK didikais, tačiau XVII a. I pusėje LDK dvarai, kaip mecenatystės centrai, vis dar nėra išsamiai tyrinėti. Vis dėlto palyginus K. Radvilos dvarą su istoriografijoje nagrinėtais įtakingų laikmečio didikų dvarais, pvz., Mikalojaus Radvilos Našlaitėlio, akivaizdu, jog etmono tapybos užsakymai buvo išties gausūs, o parama tapytojams atitiko didiko rangą²⁶. Kaip reikšmingas LDK pareigūnas, jis rūpinosi reprezentacija, taip pat informacijos apie giminę ir jos rangą išsaugojimu ir propagavimu, tad intensyviai užsakinėjo tapybą rezidencijoms papuošti. K. Radvila, evangelikas reformatas, veiklus karys, buvo ir reikšmingas dailės užsakovas, didžiūniškai parėmęs XVII a. I pusės tapytojų kūrybą.

PRIEDAS

I. Liubčios lobyno inventoriaus fragmentas, 1633, *AGAD, AR*, dz. XXVI, Nr. 45, p. 89–91²⁷.

Publikuojamame fragmente įtraukti ne tik tapybos darbai, bet ir piešiniai, liejiniai, karpiniai bei siuviniai. Kai kurių objektų medžiaga ir technika nėra įvardyta. Visi jie inventoriuje išskirti vienoje „paveikslų ir portretų“ grupėje. Tad ir priede ši dailės kūrinių grupė yra pateikiama ištaisai.

Obrazy i konterfety różne

1. Obraz Christofori, na atlasie białym, złotem i srebrem, i różnemi jedwabiami włoskimi haftowany w ramach hebanowych kosztownej rzezanej roboty sznycersko robiony za szkłem, w olstrze czerwonym safianowym, żelazem pobielanym okowanym, ze dwiema zamkami z pokrowcem sukienym kirem zielonym podszytym, z wstęgami zielonemi, ze dwiema szrubami, w worku do zawieszania, i z miechem kowalskim małym do odmuchania prochu.

2. Obraz na atlasie czarnym gładkim, na nim z jedwabiu różnemi włoskimi wyhaftowana taca, i kieliszków dwa, i różne ptastwo i owoce.

3. Obraz na atlasie białym, na nim kwiat we dzbanie z różnemi jedwabiu włoskimi wyhaftowany i różne ptaszęta.

4. Obraz świętego Jeronima haftowany na atlasie białym, w ramach hebanowych i cyprysowych sznycerską robotą.

5. Obraz na atlasie białym, srebrem i złotem i jedwabiami różnemi haftowany, z kwiatem na dole, wąż, na którym Panna Naświętsza z dziećciem, w hebanowych ramach z drzewczkami dwoistemi.

6. Obraz z papierów różnemi drobno wystrzyżony, z różnemi kwiatami w ramach czarnych srebrem oprawnych, z dwoistemi drzewczkami, za szkłem popsowanym.

10. Obrazików cztery z papieru wystrzyżonych różnemi, na atlasie czerwonym, za szkłem, w czarnych ramach jednakich srebrem oprawnych.

11. Obraz z papieru wystrzyżony na kitajce czerwonej z literami księcia JM na tablice drzewnianej.

12. Obraz z papieru wystrzyżony z literami i z herbem księcia JM na kitajce czarnej.

13. Obraz z papieru rzezany, z kwiatem na kitajce błękitnej, na tabliczce drzewnianej.

14. Obraz Gustawow księcia sudermańskiego.

15. Obraz księcia falsgrafa Filipa.

16. Obraz Betlem Gaborego.

17. Obrazik księcia JM godnej pamięci pana wileńskiego, na atlasie białym.

18. Obrazik godnej pamięci, księdza biskupa wileńskiego Wołowicza na atlasie białym.

19. Obrazik księcia JM samego, na miedzianej blaszce malowany.

20. Obrazik księżny JM, na miedzianej blaszce malowany.

21. Obrazik Xzny (księżny?) JM panny Katarzyny na blaszce miedzianej malowany.

22. Obrazik Gustawow księcia sudermańskiego na blaszce srebrnej wybity, a druga blaszka przy tymże z wierszami niemieckimi w olsterku toczonym drzewianym.

23. Obraz cały pana Kiszki starosty żmoidzkiego stryja księżny JM.

24. Obraz pana Kiszki pana wileńskiego, ojca księżny JM.

25. Obraz cały matki księżny JM.

26. Obraz w pół malowany takież matki księżny JM.

27. Obraz cały księcia JM pana podkomorzego dawniejszy, w ubierze zielonym w Lipsku malowany.

28. Obraz cały tegoż księcia JM pana podkomorzego, pośledziej malowany w ubierze białym.

29. Obraz w ramach czarnych.

30. Obrazik Tyllego, z wosku lany za szkłem w olsterku drzewianym toczonym.

31. Obrazik Jana Hernesta księcia saskiego, a drugi żony jego, w jednymże olsterku drzewianym toczonym.

32. Obrazik cesarza chrześcijańskiego Ferdynanda wtórego na blaszce srebrnej wybity, w olsterku czarnym drzewianym toczonym, przy tym korona cesarska jaką go koronowano.

33. Obrazik mały Jan Jerzy margraf branderburski.

34. Obrazik maleńki księżna Amelia, w rameczkach czarnych.

35. Obrazik kamienny alebastrowy z figurą Piotra świętego jako w ogrojcu smęcił (?) się.

36. Obraz białogłowski z napisem Favorita del gran turcho.

37. Obraz wielki malowany, na którym malowana Dianna z pannami, z której się śmieją faunowie, od króla JM terażniejszego darowany.

38. Obraz w ramach hebanowych, na którym wymalowana Dianna z nimfami umywającymi się pod źródłem.

39. Mappa, dostatecznie mając opisany okrąg ziemski od Jana Hendriusa.

40. Mappa druga, na której opisane państwa ziemskie od Rumolda Mercatora.

41. Mappa trzecia, na której opisana część (?) świata północnego od Andrzeja Bureusa Szweda.

42. Mappa czwarta, na której wyrażone oblężenie Bołdaka za hetmaństwem Hendrycha Fryderycha księcia Aurajckiego, grafa z Nasanu w roku 1629.

43. Mappa piąta, na której wyrażono dobytec Bałdaku w roku 1629.

Obrazów papierowych, na wałku zwinionych, zamykających w sobie różne wiktorie gustawowe i inderlanskie, przy których abris ma strica (?) ręką księcia JM pana podkomorzego własną, jako było oblężone wyrysowane, sztuk siedmnaście.

Puszczecka toczona biała z dwiema twarzami z wosku odlanemi za szkłem.

Brytan malowany z Trokany, którego miał książę JM od kurfirsza Brandeburskiego, zwano go Sołtanem, a książę JM oddał go królowi JM terażniejszemu.

Brytan malowany biały, którego król JM zawsze przy sobie w pokoju miewa, zową go Szwan.

Brytan biały malowany gniazda księcia JM, który się chował u pana Lipnickiego.

Niedźwiedz malowany wielki, którego książę JM sam w łowach pod Płaszowem w Kojdanowszczyźnie ubił.

Paveikslai ir įvairūs portretai

1. Kristoforo atvaizdas ant balto atlaso, siuvinėto auksu, sidabru ir įvairiais itališkais šilkais, juodmedžio rėmuose, prabangiai drožinėtuose, įstiklintuose, raudono tymo dėkle, apkaustytame alavuota geležimi, su dviem spynomis, su žalia gelumbe pamuštu gelumbės apvalkalu²⁸, su žaliais kaspinais, su dviem sraigtais maiše pakabinimui ir su kalvio dumplėmis dulkėms nupūsti.

2. Paveikslas ant juodo lygaus atlaso, jame įvairiais itališkais šilkais išsiuvinėtas padėklas, du kielikai, įvairūs paukščiai bei vaisiai.

3. Paveikslas ant balto atlaso, jame – gėlė ašotyje, išsiuvinėta įvairiais itališkais šilkais, ir įvairūs paukščiukai.

4. Šv. Jeronimo atvaizdas, išsiuvinėtas ant balto šilko, drožinėtuose juodmedžio ir kipariso rėmuose.

5. Paveikslas ant balto atlaso juodmedžio rėmuose su dvigubomis duralėmis, siuvinėtas sidabru, auksu ir įvairiais šilkais, su gėle apačioje, žaltys, ant jo – Švenčiausioji Mergelė su kūdikiu.

6. Paveikslas po apgadintu stiklu, smulkiai iškarpytas iš įvairių popierių, su įvairiomis gėlėmis juoduose rėmuose, aptaisytuose sidabru, su dvigubomis duralėmis.

10²⁹. Keturi įvairūs paveikslėliai, iškarpyti iš popieriaus, ant raudono atlaso, įstiklinti, juoduose vienuose rėmeliuose, aptaisytuose sidabru.

11. Iš popieriaus iškarpytas paveikslas ant raudonos kitaikos³⁰ su JM kunigaikščio monograma ant medžio lentelės.

12. Iš popieriaus iškarpytas paveikslas su JM kunigaikščio herbu ir raidėmis ant juodos kitaikos.

13. Paveikslas, pjaustytas iš popieriaus, su gėle ant žydros kitaikos, ant medžio lentelės.

14. Siodermanliando kunigaikščio Gustavo³¹ portretas.

15. Kunigaikščio falsgrafo Pilypo portretas.

16. Gaboro Betleno³² portretas.

17. Garbingo atminimo Vilniaus pono³³ JM kunigaikščio portretas ant balto atlaso.

18. Garbingo atminimo kunigaikščio Vilniaus vyskupo Valavičiaus³⁴ portretas ant balto atlaso.

19. Paties JM kunigaikščio portretas, tapytas ant vario skardos.

20. JM kunigaikštienės³⁵ portretas, tapytas ant vario skardos.

21. JM kunigaikštienės (!) panelės Kotrynos³⁶ portretas, tapytas ant vario skardos.

22. Siodermanliando kunigaikščio Gustavo portretas, iškalstytas ant sidabro skardelės, prie jo – kita skardelė su vokiškomis eilėmis tekinto medžio dėkle.

23. Žemaičių seniūno Kiškos, JM kunigaikštienės dėdės³⁷, portretas visu ūgiu.

24. Vilniaus pono Kiškos, JM kunigaikštienės tėvo³⁸, portretas.

25. JM kunigaikštienės motinos³⁹ portretas visu ūgiu.

26. Toks pats JM kunigaikštienės motinos pusfigūris portretas.

27. JM kunigaikščio pakamario⁴⁰ portretas visu ūgiu, žaliu drabužiu; ankstesnis, tapytas Leipcige.

28. To paties kunigaikščio pakamario portretas visu ūgiu, baltu drabužiu; tapytas vėliau.

29. Paveikslas juoduose rėmuose.

30. Tyllo⁴¹ portretas, išlietas iš vaško, įstiklintas, tekinto medžio rėmuose.

31. Viename tekinto medžio dėklelyje Saksonijos kunigaikščio Jono Ernesto⁴² ir jo žmonos portretėliai.

32. Krikščioniškojo imperatoriaus Ferdinando II⁴³ portretėlis, kalstytas ant sidabro skardelės, juodame tekinto medžio dėklelyje, prie jo – imperatoriaus karūna, kuria jis buvo karūnuotas.

33. Mažas Jono Jurgio, Branderburgo markgrafo⁴⁴, portretėlis.

34. Mažas kunigaikštienės Amelijos⁴⁵ portretėlis juoduose rėmeliuose.

35. Atvaizdas iš alebastro su šv. Petro, liudinčio alyvų darželyje, figūra.

36. Moters atvaizdas su įrašu *Favorita del gran turcho*.

37. Didelis tapytas paveikslas: Diana su merginomis, iš jos juokiasi faunai; dovanotas dabartinio JM karaliaus⁴⁶.

38. Paveikslas juodmedžio rėmuose: ištapyta Diana su nimfomis, besiprausiančiomis prie šaltinio.

39. Jano Hendrijiaus žemėlapis su gana detaliai pavaizduotu Žemės rutuliu.

40. Rumoldo Merkatoriaus žemėlapis, kuriame pavaizduotos valstybės.

41. Švedo Andrzejaus Burejaus žemėlapis, kuriame pavaizduota pasaulio šiaurinė dalis.

42. Ketvirtas žemėlapis, kuriame pavaizduotas Bol-dako apgulimas 1629 metais, vadovaujant kunigaikščiui Henrikui Fridrichui Oraniečiui, Nasau grafui⁴⁷.

43. Penktas žemėlapis, kuriame pavaizduotas Boldako paėmimas 1629 metais.

Paveikslai ant popieriaus, suvynioti į ritinį (septyniolika vienetų). Juose pavaizduotos įvairios Gustavo ir Nyderlandų pergalės, prie jų – abrisas, nupieštas (?) JM kunigaikščio pono pakamario ranka, kuriame pavaizduota apgula.

Balta tekinta dėžutė su dviem iš vaško išlietais veidais, įstiklinta.

Nutapytas didelis Trakėnų (?) šuo Soltanas, kurį JM kunigaikštis gavo iš Branderburgo kurfiursto. JM kunigaikštis atidavė jį JM dabartiniam karaliui.

Nutapytas baltas didelis šuo Švanas, kurį JM karalius visada prie savęs kambaryje laikė.

Nutapytas baltas didelis JM kunigaikščio veislino šuo, kuris buvo auginamas pas poną Lipnickį.

Nutapytas didelis lokys, kurį nugalabijo pats JM kunigaikštis medžioklėje prie Plašovo, Koidanovo žemėje.

II. Orlios mūrinių rūmų inventoriaus fragmentas, 1635 05 15, *AGAD, AR*, dz. XXVI, Nr. 2904, l. 5.

Historia o Abramie i Józefie obrazów w ramach 13, konterfet króla JM Władysława IV, konterfet książečia JM, starego ojca książečia JM konterfetów 2, matki książečia JM, samego książečia JM konterfetów 2 różno malowanych, księżny JM konterfet 1, książečia JM Ostrowskiego konterfet 1, obraz 1 nagi, obrazów wielkich 4 niderlandskich, mappa Littuaniae, obrazków maluśkich 6, te wszystkie obrazy w ramach chędogo oprawne, obrazy bez ramów, konterfet króla Zygmunta III, konterfet książečia pana wileńskiego, konterfet księżny JM pani wileńskiej, konterfet książečia cudzoziemskiego, konterfet abo paszkwil Korony Polskiej, konterfet jastrzębi, konterfet psa Kupdina (?), te obrazy bez ramów, konterfetów różnych maluśkich książe JM pan podkomorzy będąc w Orlu wziął do siebie w liczbie 90.

Istorija apie Abraomą ir Juozapą – 13 įrėmintų paveikslų, JM karaliaus Vladislovo IV portretas, JM kunigaikščio portretas, JM kunigaikščio seno tėvo⁴⁸ 2 portretai, JM kunigaikščio motinos⁴⁹, paties JM kunigaikščio 2 skirtingi portretai, JM kunigaikštienės 1 portretas, JM kunigaikščio Ostrowskio 1 portretas, 1 paveikslas be pagražinimų, 4 dideli nyderlandiški paveikslai, Lietuvos žemėlapis, 6 mažučiai paveikslai (visi tvarkingai įrėminti); paveikslai be rėmų: Karaliaus Zigmunto III portretas, kunigaikščio Vilniaus pono portretas, JM kunigaikštienės Vilniaus ponios portretas, svetimšalio kunigaikščio portretas, Lenkijos Karalystės vaizdas, arba paskvilis, vanago atvaizdas, šuns Kupidono (?) atvaizdas; įvairūs mažučiai portretai, kuriuos pasiėmė JM kunigaikštis ponas pakamaris, būdamas Orloje – iš viso 90.

Gauta
2001 03 06

Nuorodos

- 1 Apie Biržų Radvilų daile XVII a. rašė: T. Sulerzyska, *Galerie obrazów i „Gabinety Sztuki“ Radziwiłłów w XVII wieku*, *Biuletyn Historii Sztuki*, 1961, Nr. 2, s. 87–99; A. Palušytė, *Dailė Biržų Radvilų dvare XVII a. pirmojoje pusėje*, *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, V., 1994, p. 12–46. Apie Biržų pilies interjerų puošybą žr.: T. Wasilewski, *Budowa zamku i rezydencji Radziwiłłów w Birżach w latach 1586–1654, Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z historii architektury sztuki i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu*, Warszawa, 1988, s. 263–272.
- 2 Bielicos dvaro inventorius, *AGAD, AR (Archiwum G³ówny Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów)*, dz. XXV, Nr. 176, l. 1v.
- 3 Kristupo Radvilos raštas Meleriui, Bielica, 1629 03 19, *BNIA (Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas Minske)*, f. 694, ap. 3, b. 6, l. 9.
- 4 „Obraz [...] z Owanty do Wiżunek kazać odesłać i chędogo tam z inszymi rzeczoma kazać schować“, „Pamięć Dąbrowskiemu“, be datos, *BNIA*, f. 694, ap. 3, b. 18, l. 27v. Dokumentas publikuotas knygoje *Instrukcijos feodalinių valdų administracijai Lietuvoje XVII–XIX a.*, V., 1985, p. 9. Knygos rengėjai Z. Kiaupa ir J. Kiaupienė datavo šaltinį 1621 m.
- 5 Paveikslai Orlios rezidencijoje minimi ir anksčiau, J. Głazowskio laiške Kristupui Radvilai 1607 08 05 iš Orlios, kuriame pažymėta apie sugadintus paveikslus (*AGAD, AR*, dz. V, Nr. 4266. Cit. pgl.: U. Augustyniak, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła, Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, XXXVIII, 1994, s. 67).
- 6 T. Sulerzyska, ten pat, s. 88.
- 7 Salomono Rysińskiego laiškas Kristupui Radvilai iš Vilniaus, 1623 03 09, *AGAD, AR*, dz. V, Nr. 13061, s. 118.
- 8 Jano Pękalskio laiškas Kristupui Radvilai iš Biržų 1640 04 03, *AGAD, AR*, dz. V, Nr. 11557, s. 144.
- 9 Kristupo Radvilos laiškas Jonušui Radvilai iš Svėdasų 1640 03 30, *AGAD, AR*, dz. IV, teka 25, koperta 328, Nr. 777, l. 1, 1v.
- 10 „Strop u sieni obu u łaźni kazać słuckim malarzom tak pomalować, jako insze stropy malowali, w tąż iw ganku przed łaźnią strop [...] ganki tylne w domu obmurowanego kazać jako najpiękniej wewnątrz i z nadworza słuckim malarzom pomalować. Tychże dojrzyć z pilnością, żeby stajnią jako najprędzej pospieszyli, to jest przewory tak, jako poczęli, a strop wszystek aby tymże kształtem, jako insze gmachy pomalowali. [...] Malarza do 2 pokojów moich zmówić, to jest do izby stołowej i do komory. Z niej żeby oba stropy jako najchędożej z różami złocistymi i kominy pomalował. A słuckim malarzom kazać w bocznej izbie stropu poprawić i kominy we wszystkich sieniach i gmachach dolnych pomalować. Tymże kazać 2 gmachy dolne jeszcze niemalowane pomalować“, „Pamięć Poczonowskiemu o co się starać żeby przed zimą tu i w Szeszkinach koniecznie wystawiono było, na co też zostawuję mu się pieniądze dla rzemieśników“, be datos, *BNIA*, f. 694, ap. 3, b. 18, l. 23–24. Straipsnio autorė dėkinga dr. Z. Kiaupai už šaltinio nuorodą.

- ¹¹ „W łaźni znieść się z malarzem kojdanowskim jeśli się podymnie i jeśli potrafi stropy w izbie łaźiennej i komorze pomalować, a jeśliby się nie podjął, tedy inszego malarza na tę robotę zmówić, które mają być jako najcudniej pomalowane z różami złocistymi wielkimi i małymi po pięćciu na każdej balce“, „Pamięć Paczanoskiemu, co i jako we dworze moim wileńskim zrobić i sporządzić ma“, be datos, *BNIA*, f. 694, ap. 3, b. 18, l.16.
- ¹² Ten pat, l. 19.
- ¹³ Ten pat, l. 18, 18 v.
- ¹⁴ Plačiau apie dailininkų darbo kontrolę ir jų darbo organizavimo principus Kristupo Radvilos dvare žr.: A. Paliušytė, Mecenatas ir klientas Biržų Radvilų dvare XVII amžiaus I pusėje, *Menotyra*, 1996, Nr. 1, p. 11–17.
- ¹⁵ Plačiau apie Jano Pėkalskio vaidmenį ir santykį su Biržus dekoravusiais dailininkais, žr.: A. Paliušytė, Mecenatas ir klientas..., p. 11–17;
- ¹⁶ „Pamięć p. Mellerowi“, *BNIA*, f. 694, ap. 3, b. 7, l. 26. Dokumentas be datos, bet tikriausiai parašytas ne anksčiau kaip 1614 m., nes minimas K. Radvilos dukros Kotrynos, gimusios tais metais, portretėlis. Portretėliai ant vario turėjo būti nutapyti prieš 1633 m., nes tikėtina, jog būtent jie aprašyti 1633 m. Liubčios išdinės inventoriuje (žr. priedas, Liubčia, Nr. 19–21).
- ¹⁷ Kotryna Radvilaitė (1614–1674), K. Radvilos duktė, būsimoji Hlebavičienė.
- ¹⁸ „Postanowienie co ma dochodzić Molchera Funhaken malarza mego na koždy rok“, 1610 01 18, w Popielu, *BNIA*, f. 694, ap. 1, b. 484, l. 1.
- ¹⁹ „Postanowienie Xcia JM pana hetmana polnego z Janem Moczulskim malarzem“, 1620 01 28, Vilnius, *BNIA*, f. 694, ap. 4, b. 2001, l. 7, 8.
- ²⁰ Danielio Naborowskio laiškas Kristupui Radvilai iš Koidanovo 1626 06 07, *AGAD, AR*, dz. 5, Nr. 10194, s. 174. Emblemos, anot D. Chempereko, buvo skirtos Koidanovo evangelikų reformatų bažnyčiai (D. Chemperek, Poezja Daniela Naborowskiego a renesansowa i barokowa emblematyka. Inspiracje i konteksty interpretacyjne, *Barok. Historia – Literatura – Sztuka. Póbrocznik*, III/1(5), Warszawa, 1996, s. 119).
- ²¹ Heliaszo Marmokowicziaus laiškas Kristupui Radvilai iš Vilniaus 1627 11 14, *AGAD, AR*, dz. 5, Nr. 9304, s. 45; Heliaszo Marmokowicziaus laiškas Kristupui Radvilai iš Liubčios 1630 09 18, ten pat, s. 15, 27, 45, 84;
- ²² T. Wasilewski, ten pat, s. 269.
- ²³ Apie Jano darbą Papilyje žr.: Jano Pėkalskio laiškas Kristupui Radvilai iš Biržų 1640 04 03, *AGAD, AR*, dz.V, Nr. 11557, s. 144.
- ²⁴ T. Wasilewski, ten pat, s. 269; A. Paliušytė, Mecenatas ir klientas..., p. 13.
- ²⁵ Tapytoją iš Vilniaus 1638 m. padėjo surasti Dawidas Detelewasas. 1638 12 22 jis rašė Kristupui Radvilai iš Vilniaus: „Malarza zaciągałem który się obiecuje po święcech do W.X.M. jachać“ (*AGAD, AR*, dz. V, Nr. 3016, s. 37–38).
- ²⁶ Duomenys apie Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio tapybos rinkinius, dvaro tapytojus Emmanuelį, Mateusą ir Jerzy yra skelbti knygoje: T. Bernatowicz, *Monumenta variis Radivillorum. Wyposażenie zamku Nieświeskiego w świetle źródeł archiwalnych*, cz. I: XXVXVII w., Poznań, 1998, s. 20, 74; T. Bernatowicz, *Miles Christianus et peregrinus. Fundacje Mikołaja Radziwiłła „Sierotki“ w ordynacji Nieświeskiej*, Warszawa, 1998, s. 134–135.
- ²⁷ Liubčia Naugarduko vaivadijoje tapo Radvilų nuosavybe, Kristupui Radvilai vedus Oną Kiškaitę. Tekstas publikuojamas remiantis principais, nustatytais knygoje: *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, Wrocław, 1953. Publikuojant suvienodintos santrumpos: JM – jėgo, jej mość.
- ²⁸ *Kir* (lenk.) – stora šiaušto paviršiaus prastesnės kokybės gelumbė.
- ²⁹ Numeruota kaip originale.
- ³⁰ Kitaika – plonas, gana tankus, lygus šilko audinys, austas drobinu būdu.
- ³¹ Gustavas II Adolfas (1594–1632), Švedijos karalius nuo 1611m.
- ³² Gaboras Betlenas (1580–1629), Transilvanijos kunigaikštis.
- ³³ Jonušas Radvila (1579–1620), Vilniaus kaštelionas nuo 1619 m.
- ³⁴ Eustachijus Valavičius (1572–1630), Vilniaus vyskupas nuo 1616 m.
- ³⁵ Ona Kiškaitė Radvilienė (m. 1642).
- ³⁶ Kotryna Radvilaitė (1614–1674), Kristupo Radvilos duktė, vėliau Jurgio Karolio Hlebavičiaus (nuo 1668 m. Vilniaus vaivados) žmona.
- ³⁷ Jonas Kiška (m. 1591), Žemaičių seniūnas nuo 1579 m.
- ³⁸ Stanislovas Kiška (mirė tarp 1611 m. birželio ir 1612 m. liepos), Vitebsko vaivados sūnus.
- ³⁹ Elzbieta Sapiegaite, Kijevo kašteliono duktė.
- ⁴⁰ Jonušas Radvila (1612–1655), K. Radvilos sūnus, pakamaris (1633), Vilniaus vaivada ir LDK didysis etmonas (1654).
- ⁴¹ Tikriausiai Johannas Tserclaes de Tilly (1599–1632), karvedys; per Trisdešimties metų karą nuo 1630 m. tapo Šv. Romos imperijos ir lygos kariuomenės vyriausiuoju vadu.
- ⁴² Tikriausiai Jonas Ernestas (1566–1636), Saksonijos kunigaikštis.
- ⁴³ Ferdinandas II Habsburgas (1578–1637), Šv. Romos imperatorius nuo 1619 m.
- ⁴⁴ Galbūt Jonas Jurgis iš Hohencolernų (1525–1598), Brandenburgo elektorius (1571–1598).
- ⁴⁵ Galbūt Amalia von Solms (1602–1651), Frydricho Henriko Oraniečio žmona nuo 1625 m.
- ⁴⁶ Vladislovas IV Vaza (1595–1648), Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis nuo 1632 m.
- ⁴⁷ Frydrichas Henrikas Oranietis (1584–1647), Jungtinių Provincijų stadhouderis.
- ⁴⁸ Kristupas Radvila Perkūnas (1547–1603), Vilniaus vaivada ir LDK didysis etmonas.
- ⁴⁹ Kotryna Tenčinska Radvilienė (1544–1592), 1582 m. ištekėję už Kristupo Radvilos Perkūno.

Aistė Paliušytė**CHRISTOPHER RADVILA (1585–1640) – A PATRON OF PAINTING****S u m m a r y**

This article evaluates Christopher Radvila's, grand hetman of Lithuania, demands for painting as well as names the painters who worked for this nobleman and their works of art, and describes the relation of masters to patron and institution of manor. The article refers to the sources of Christopher Radvila's manor on which no research has been made before: the correspondence, directions for manor officials and other economic-legal documents. As a nobleman who sought influence, Christopher Radvila took representation into great account, therefore, he intensively ordered paintings to decorate the residences, to gather and propagate the information about the rank of his family. Paintings, mainly portraits, adorned Vilnius, Orla, Biržai, Lubčia and other residences of the hetman. Christopher Radvila constantly controlled the activity of the masters directly or through his representatives. The painters Jakub,

Ferdynand, Jan Moczulski, Piekarski, Jan, who worked for Christophers Radvila, were mentioned in the documents. Painters from Vilnius, Sluckas and Koidanovas also worked for the nobleman. During the selection of the masters the following pragmatic criteria prevailed in the manor: the hetman was constantly looking for skilful painters, however he also sought for the masters who had already settled down in his owned territory and who were not hard to talk into working for him. The painters travelled from one residence of the nobleman to another in order to carry out the orders. Often, the masters were called for signing short-termed contracts of a concrete project. Christopher Radvila also had manor painters (Molcher Funhaken), whom he supported for a longer period of time and provided to them their annual payment. There was a group of Christopher Radvila's painters (Ferdynand, Jan) that used to receive repeated orders from the nobleman and intensify their practice at the time of decorating the nobleman's residences. Christopher Radvila was one of the most important patrons of painting in the Grand Duchy of Lithuania the first half of the 17th century.